

ДОПИТ ТА ІНТЕРВ'Ю. КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Косюк О. М. – канд. філол. наук, доцент кафедри соціальних комунікацій факультету філології та журналістики Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. ORCID - 0000-0001-8093-1961

Одному з трьох китів збору інформації – журналістському інтерв'юванню – у криміналістиці відповідає допит, спрямований, як зазначають вчені, "на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини"[1, с. 187]. Незважаючи на те, що журналістів постійно застерігають: "Не зводьте інтерв'ю на рівень допиту", – між цими способами збору інформації багато спільного. Передусім – в етапах підготовки до проведення процедури.

Тож спробуємо, порівнюючи, дослідити опитування як спосіб збору інформації у сферах журналістики та криміналістики. Це надзвичайно актуально, оскільки опитування є частиною медійного розслідування – найпопулярнішого та найспоживанішого на сьогодні журналістського жанру.

Юристи, як і журналісти, поділяють процес підготовки на три рівні: пізнавальний, прогностичний, синтезуючий. Пізнавальний передбачає вивчення вже наявних матеріалів кримінальної справи, збір інформації про допитуваного. Прогностичний проектує врахування психологічних характеристик співрозмовника та визначення найдоцільніших стратегій встановлення та підтримання контакту. І, нарешті, на синтезуючому етапі слідчий складає план допиту, питальник та визначає час, місце й інші параметри проведення процедури.

Журналісти діють подібно. Там теж існує три рівні підготовки (за І. Михайлиним [3]): загальний, спеціальний, психологічний. На першому обирається журналіст, котрий спеціалізується з обраної тематики. На другому цей журналіст ретельно вивчає проблему, послуговуючись усіма доступними базами даних. На третьому інтерв'юер налаштовує себе на

розмову з людиною певного психотипу та соціального статусу й моделює розмову за допомогою питальника.

Як для юристів, так і для журналістів колосально важливим є етап вивчення вже наявних документів та джерел, оскільки саме він дозволяє визначити присутність "білих плям", ще не опрацьованих ресурсів і ракурсів та сприяє пошуку оригінальних підходів. Однак для криміналістики недоопрацювання дається взнаки набагато болісніше, ніж для журналістики, бо йдеться вже не про поганий чи хороший медійний матеріал, а про долю конкретної людини. Як вислід – у юриспруденції вивчення бази починається з опрацювання уже зібраних матеріалів кримінальної справи – протоколів слідчих, які засвідчують інформацію із попередніх допитів, обшуків, описів з місця подій, розмов зі свідками тощо.

Журналісти також працюють з автобіографіями, "Вікіпедією", гуглбазами, перечитують вже опубліковані медійні матеріали про інтерв'юйованого, вивчають його місце роботи, середовище спілкування, хобі та інші захоплення, але вони не роблять це всеохопно, не бояться щось зрозуміти "не так", бо саме недорозуміння й недомовленості пізніше формують переломні моменти інтерв'ю, вигідно змінюючи його ракурси. І для журналістів не так важливо, щоб факти були абсолютно непомильними, інколи нівелюються навіть "покази свідків" – думки оточення. Найцінніше джерело – інтерв'юйований і його приватне бачення.

Багато вартісних юридичних запозичень можна рекомендувати журналістам на етапі дослідження потенційного джерела інформації. Соціально-психологічна характеристика допитуваного передбачає замірювання характеру, темпераменту, рівня інтелекту та мислення, схильності до референтної групи, способу життя й виховання, вивчення речових доказів та результатів діяльності особи. Журналісти ж, як правило, обмежуються переглядом "Вікіпедії" та популярних медіаресурсів.

Перед початком допиту юристи заповнюють таблицю із секціями: обставини, які підлягають з'ясуванню, наявні у справі матеріали, запитання допитуваному, тактичні прийоми. Таким чином під час допиту вони можуть використовувати не лише постановку запитань, а й речові та письмові фактори, протоколи з місця події та показання інших осіб. Можуть також успішно прогнозувати поведінку співрозмовника.

Стратегії допитування юристи виробляють залежно від інформаційних ситуацій, котрі передбачають: повідомлення правдивої інформації, добросовісні помилки допитуваних, суперечності у показаннях, відмову від надання будь-якої інформації, свідоме повідомлення неправдивого.

У журналістиці все відбувається хаотичніше. Оскільки єдиний питальник має передбачити всі варіанти ситуацій, то змінюють тему і суть інтерв'ю не окремі обрані стратегії розмови, а поставлені посеред розмови переломні запитання.

Юриспруденція також ретельно визначає критерії відповідності показань дійсності: компетентність допитуваного, його органічна здатність бути експертом; поінформованість; рівень мовлення; унікальність та емоційна насиченість індивідуальних показань, що говорить про їх правдивість. На погляд криміналістів, допитуваний, котрий говорить неправду, прагне свідомо уникати невідповідностей та неузгодженостей.

У сфері медіа статус експерта ретельно відслідковується лиш у статті та репортажеві, інші жанри, включно з інтерв'ю, мовні нюанси та неузгодженості часто видають за оригінальності. Звісно, це суттєво впливає на об'єктивність матеріалу.

Криміналісти ж обов'язково враховують ще й особливості введення в оману у різних ситуаціях, коли підозрюваний намагається заперечити інкриміновану вину й висуває іншу версію подій. Тоді, на думку юристів, він або лишень частково вважає себе винним, або пропонує псевдоалібі, чи

обмовляє себе/інших. У такому разі використовуються різні тактичні прийоми: детальніші й контрольні запитання, оприлюднення фрагментів показань інших осіб, ідентифікація свідків, оголошення висновків експертиз, та результатів слідчих дій тощо.

У журналістиці все це врахувати важко... Принаймні, в контексті звичайного інтерв'ю. Тому окреслені фактори стають атрибутами журналістських розслідувань.

Однак з розвитком науки й техніки медіа, як і юридична сфера, отримали безліч додаткових можливостей проведення допитів та інтерв'ю. Це спілкування через Скайп (безкоштовне програмне забезпечення, що забезпечує шифрований аудіовізуальний зв'язок між комп'ютерами через усесвітню мережу), використання можливостей есемес-повідомлень, соціальних мереж та електронної пошти. Усе це дозволяє розмовляти одночасно з кількома інтерв'ююваними, котрі перебувають десь-інде, навіть на різних континентах.

Абсолютно новим методом масового інтерв'ювання можна вважати відеотрансляції/віртуальні прес-конференції. Таким чином можна звести величезні групи людей. Це надзвичайно вигідно журналістам, оскільки в результаті, крім власне конференції, продукується величезна кількість прес-релізів, а отже – інформація поширюється та обговорюється відразу на кількох рівнях.

Але, задля справедливості, слід зазначити, що з прогресом помічних технологій з'явилося й безліч проблем, пов'язаних із колосальними можливостями фальсифікацій інформації та перешкод у її здобуванні.

У ситуації віртуальних інтерв'ю, ті, з ким спілкуються юристи та журналісти, не завжди схильні (а також – спроможні та уповноважені!) говорити правду. Тому, на думку Ричарда Крейга [2, с. 86-108], перед тим, як інтерв'ювати, потрібно поставити кілька запитань самому собі. По-перше,

чому я маю довіряти цій інформації? По-друге, хто інтерв'юється? Чи можна цю людину якось надійно ідентифікувати? По-третє, Чи обіймає ця особа посаду, щоб володіти потрібною інформацією? По-четверте, чи, бува, не переслідує джерело інформації корисливих цілей? Чи не створює воно собі рекламу або комусь чорний піар? На усі ці запитання потрібно відповісти точно й позитивно, інакше подальша робота втрачає будь-який сенс. Окрім того, не зайве класифікувати потенційних співрозмовників за відповідними рангами, аби основну інформацію брати в очільників/звинувачених та їх помічників/прес-секретарів, а додаткові уточнення – в решти персоналу/свідків. Тут наче спрацьовує принцип репортажу: експерти, спостерігачі, потерпілі. Як бачимо, інтернет-спілкування дозволяє нарощувати інформацію, беручи її від перевірених реципієнтів та нанизуючи одні джерела на інші.

Звісно, разом із колосальними новими можливостями інтернет-комунікації створюється і безліч додаткових проблем. Такі вже умови науково-технічного прогресу. І з цим доводиться миритися як криміналістам, так і журналістам.

Література

Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2010. – 464 с.

Крейг Ричард Інтернет-журналістика: робота журналіста і редактора у нових ЗМІ / Ричард Крейг. – Перекл. з англ. А. Іщенка. – К.: Вид. дім "Києво-могилянська академія", 2007. – 324 с.

Михайлин І. Л. Основи журналістики Підручник. 5-е вид. перероб. та доп. / І. Л. Михайлин. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 496 с.